

دانشگاه پیام نور
پیت

روان شناسی تربیتی

(رشته علوم تربیتی - روان شناسی)

دکتر علی اکبر سیف

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و **کمک درسی** (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست

سیزده	پیشگفتار
پانزده	راهنمای مطالعه
شانزده	هدف‌های کلی کتاب
۱	فصل ۱. مراحل فعالیت‌های آموزشی: معرفی الگوی عمومی آموزشی
۱	هدف کلی
۱	هدف‌های دقیق یادگیری
۲	تعریف آموزش
۳	الگوی عمومی آموزشی
۵	مرحله ۱: فعالیت‌های پیش از آموزش
۶	مرحله ۲: فعالیت‌های پیش از آموزش و ضمن آن
۶	مرحله ۳: فعالیت‌های ضمن آموزش
۷	مرحله ۴: فعالیت‌های ضمن آموزش و پس از آموزش
۹	خلاصه مطالب فصل اول
۹	خودآزمایی
۱۱	فصل ۲. تهیه و تدوین هدف‌های آموزشی
۱۱	هدف کلی
۱۱	هدف‌های دقیق یادگیری
۱۲	منابع انتخاب هدف‌های آموزشی
۱۳	طرح هفت مرحله‌ای هدف‌گزینی
۱۵	انواع هدف‌های آموزشی
۱۷	هدف‌های آموزشی رفتاری
۱۷	نمونه هدف‌های غیررفتاری
۱۷	نمونه هدف‌های رفتاری
۱۹	فواید استفاده از هدف‌های رفتاری
۲۱	روش تهیه هدف‌های رفتاری
۲۲	جدول مشخصات هدف‌های رفتاری

۲۲	روش تهیه هدف‌های رفتاری کامل
۲۸	انواع هدف‌های آموزشی رفتاری
۳۰	نظریه‌های موافق و مخالف کاربرد هدف‌های رفتاری
۳۳	خلاصه مطالب فصل دوم
۳۴	خودآزمایی

۳۷	فصل ۳. طبقه‌بندی هدف‌های آموزشی
۳۷	هدف کلی
۳۷	هدف‌های دقیق یادگیری
۳۸	مفهوم طبقه‌بندی هدف‌های آموزشی
۴۲	طبقه‌بندی هدف‌های آموزشی: حوزه شناختی
۴۴	توانایی‌ها و مهارت‌های ذهنی
۵۳	طبقه‌بندی هدف‌های آموزشی: حوزه عاطفی
۵۴	طبقه‌بندی هدف‌های آموزشی: حوزه روانی - حرکتی
۵۴	خلاصه مطالب فصل سوم
۵۵	خودآزمایی

۵۷	فصل ۴. رفتار ورودی و سنجش آغازین
۵۷	هدف کلی
۵۷	هدف‌های دقیق یادگیری
۵۸	تعریف رفتار ورودی
۶۰	ویژگی‌های رفتار ورودی
۶۰	رفتار نهایی (هدف آموزشی)
۶۱	طرز تعیین رفتارهای ورودی
۶۴	هدف نهایی
۶۵	سنجش آغازین
۶۶	راه‌های مقابله با مشکل کمبود رفتارهای ورودی شناختی و روانی - حرکتی
۶۹	ویژگی‌های ورودی عاطفی
۷۱	راه‌های مقابله با مشکل کمبود انگیزش یادگیری
۷۲	فنون ایجاد علاقه و انگیزش در یادگیرندگان
۷۵	خلاصه مطالب فصل چهارم
۷۶	خودآزمایی

۷۹	فصل ۵. تعریف انواع یادگیری
۷۹	هدف کلی
۷۹	هدف‌های دقیق یادگیری
۸۰	تعریف یادگیری
۸۶	انواع یادگیری

۸۶	۱. یادگیری علامتی
۸۷	۲. یادگیری محرک - پاسخ
۸۷	۳. یادگیری زنجیره‌ای
۸۸	۴. یادگیری کلامی را تدامی کلامی
۸۹	۵. یادگیری تمیزدادن محرک‌ها
۸۹	۶. یادگیری مفهوم
۹۰	۷. یادگیری قانون یا اصل
۹۱	۸. حل مسأله
۹۲	انواع بازده‌های یادگیری
۹۲	۱. مهارت‌های ذهنی
۹۴	۲. راهبردهای شناختی
۹۴	۳. اطلاعات کلامی
۹۴	۴. مهارت‌های حرکتی
۹۴	۵. نگرش‌ها
۹۵	خلاصه مطالب فصل پنجم
۹۶	خودآزمایی
۹۹	فصل ۶. یادگیری از راه شرطی شدن
۹۹	هدف کلی
۹۹	هدف‌های دقیق یادگیری
۱۰۰	یادگیری رفتارهای بازتابی از راه شرطی‌سازی کلاسیک، شرطی‌سازی پاسخگر
۱۰۳	شرطی شدن سطح بالاتر
۱۰۶	تقویت و خاموشی
۱۰۷	تعمیم و تمیز
۱۰۸	راهی برای مقابله با اضطراب در امتحان
۱۰۹	یادگیری رفتارهای غیربازتابی از راه شرطی‌ساز کنشگر
۱۱۱	تقویت مثبت
۱۱۲	تقویت منفی
۱۱۳	تنبیه
۱۱۴	انواع تقویت کننده
۱۱۵	خاموشی رفتار کنشگر
۱۱۸	بازخورد زیستی
۱۱۹	خلاصه مطالب فصل ششم
۱۲۰	خودآزمایی
۱۲۳	فصل ۷. یادگیری شناختی
۱۲۳	هدف کلی
۱۲۳	هدف‌های دقیق یادگیری

۱۲۴	پیش سازمان دهنده
۱۲۴	تعریف یادگیری شناختی
۱۲۵	یادگیری از راه بینش
۱۲۸	استفاده از بینش در آموزش
۱۲۹	یادگیری معنی دار کلامی
۱۳۱	استفاده از پیش سازمان در آموزش
۱۳۳	یادگیری از راه مشاهده
۱۳۶	مراحل یادگیری از راه مشاهده
۱۳۶	۱. مرحله توجه
۱۳۷	۲. مرحله یاد سپردن
۱۳۷	۳. مرحله باز آفرین
۱۳۸	۴. مرحله انگیزش یا تقویتی
۱۳۸	استفاده از یادگیری مشاهده‌ای در آموزش
۱۳۸	۱. آموزش رفتارها و مهارت‌های تازه
۱۳۸	۲. تشویق و ترغیب رفتارهای قبلاً آموخته شده
۱۳۹	۳. نیرومند کردن یا ضعیف کردن اثر ممنوعیت‌ها
۱۳۹	۴. جلب توجه یادگیرندگان
۱۴۰	۵. ایجاد واکنش‌های هیجانی
۱۴۱	خلاصه مطالب فصل هفتم
۱۴۳	خودآزمایی
۱۴۵	فصل ۸. حافظه و فراموشی
۱۴۵	هدف کلی
۱۴۵	هدف‌های دقیق یادگیری
۱۴۶	پیش سازمان دهنده (این فصل)
۱۴۷	حافظه حسی
۱۴۸	آموزش و توجه دانش‌آموزان
۱۴۹	حافظه کوتاه‌مدت
۱۵۰	تقطیع
۱۵۱	حافظه درازمدت
۱۵۳	نظام‌های رمزگردانی اطلاعات در حافظه درازمدت
۱۵۴	یادآوری و فراموشی
۱۵۴	فراموشی و حافظه کوتاه‌مدت
۱۵۵	فراموشی و حافظه درازمدت
۱۵۶	کاربردهای آموزشی نظریه خبرپردازی یادگیری
۱۵۸	آموزش مطالب معنی‌دار
۱۶۰	آموزش مطالب غیرمعنی‌دار
۱۶۴	خلاصه مطالب فصل هشتم

فصل ۹. یادگیری مفاهیم و اصول

هدف کلی

هدف‌های دقیق یادگیری

تعریف مفهوم

صفت مفهوم

ارزش صفت مفهوم

طبقه‌بندی مفاهیم

روش آموزش مفاهیم

۱. بیان هدف‌های آموزشی

۲. تعیین پیش‌نیاز یا آمادگی یادگیرنده

۳. دادن تعریف و مثال‌های مفهوم

۴. ارزشیابی از یادگیری و دادن بازخورد به یادگیرنده

تعریف اصل

روش آموزش اصول

۱. بیان هدف‌های آموزشی

۲. تعیین پیش‌نیازها یا آمادگی برای یادگیری اصل

۳. ارائه تعریف و مثال‌های گوناگون برای اصل

۴. ارزشیابی از یادگیری دانش‌آموزان و دادن بازخوردهای لازم

خلاصه مطالب فصل نهم

خودآزمایی

فصل ۱۰. حل مسأله و آفرینندگی

هدف کلی

هدف‌های دقیق آموزشی

حل مسأله

مراحل آموزش و یادگیری حل مسأله

۱. درک و تدوین مسأله

۲. جستجوی یک راه حل

۳. انتخاب و اجرای راه حل

۴. ارزشیابی نتایج

آفرینندگی

تفکر واگرا

رابطه آفرینندگی با هوش و پیشرفت تحصیلی

روش آموزش آفرینندگی

خلاصه مطالب فصل دهم

خودآزمایی

۲۰۷	فصل ۱۱. روش های کلی آموزش
۲۰۷	هدف کلی
۲۰۷	هدف های دقیق یادگیری
۲۰۸	اصول کلی آموزش
۲۰۸	۱. تدارکات پیش از یادگیری
۲۰۸	۲. ایجاد انگیزش و علاقه در یادگیرندگان
۲۰۹	۳. تهیه سرمشق یا نمونه ای از عملکرد نهایی
۲۱۰	۴. شرکت فعال یادگیرنده در یادگیری
۲۱۰	۵. هدایت یادگیرندگان
۲۱۰	۶. تمرین
۲۱۱	۷. آگاهی از نتایج
۲۱۱	۸. رعایت مراحل آموزش و استفاده از پیش سازمان دهنده
۲۱۱	۹. رعایت تفاوت های فردی
۲۱۲	۱۰. اجرای فعالیت های متنوع آموزش در کلاس درس
۲۱۴	آموزش با روش سخنرانی
۲۱۴	۱. بیان هدف های آموزشی درس و سازمان دادن مطالب
۲۱۵	۲. توضیح دادن مطالب
۲۱۷	۳. نحوه سخن گفتن
۲۱۷	۴. حرکت و جنب و جوش
۲۱۹	۵. طرح سؤال به هنگام آموزش با روش سخنرانی
۲۲۰	۶. یادداشت برداری
۲۲۱	موارد استفاده از روش سخنرانی
۲۲۲	آموزش با روش بحث گروهی
۲۲۳	مرحله ۱: انتخاب موضوع بحث
۲۲۴	مرحله ۲: یافتن زمینه مشترک برای بحث
۲۲۴	مرحله ۳: بیان هدف های آموزشی و محدوده زمانی
۲۲۵	مرحله ۴: ترتیب نشستن افراد در بحث گروهی
۲۲۵	مرحله ۵: هدایت جریان بحث
۲۲۸	خلاصه مطالب فصل یازدهم
۲۲۹	خودآزمایی
۲۳۱	فصل ۱۲. آموزش برای یادگیری در حد تسلط
۲۳۱	هدف کلی
۲۳۱	هدف های دقیق یادگیری
۲۳۲	تعریف آموزش برای یادگیری در حد تسلط
۲۳۳	مراحل آموزش برای یادگیری در حد تسلط
۲۳۳	۱. تعیین هدف های آموزشی
۲۳۴	۲. تعیین رفتارهای ورودی و تهیه آزمون مربوط به سنجش آغازین

۲۳۵	۳. تعیین حد تسلط
۲۳۶	۴. تعیین واحدهای آموزشی - یادگیری
۲۳۶	۵. اجرای آموزش گروهی
۲۳۷	۶. اجرای ارزشیابی تکوینی و آموزش اطلاعی
۲۳۹	۷. اجرای ارزشیابی تراکمی و نمره‌دهی
۲۴۰	۸. تحدیدنظر در طرح آموزشی
۲۴۵	خلاصه مطالب درس دوازدهم
۲۴۶	خودآزمایی

۲۴۹	فصل ۱۳. آموزش، به کمک روش‌های تغییر رفتار
۲۴۹	هدف کلی
۲۴۹	هدف‌های دقیق یادگیری
۲۵۰	تعریف و هدف تغییر رفتار
۲۵۱	روش‌های افزایش رفتارهای مطلوب موجود در دانش‌آموزان
۲۵۱	تقویت مثبت
۲۵۳	اصل ۱: انتخاب‌کننده‌های مناسب
۲۵۳	الف) تقویت‌کننده‌های نخستین
۲۵۳	ب) تقویت‌کننده‌های شرطی
۲۵۳	ج) تقویت‌کننده‌های پته‌ای
۲۵۴	د) تقویت‌کننده‌های اجتماعی
۲۵۴	ه) تقویت‌کننده‌های فعالیتی
۲۵۴	اصل ۲: فورمیت تقویت
۲۵۵	تقویت منفی
۲۵۶	روش‌های ایجاد رفتارهای مطلوب تازه در دانش‌آموزان
۲۵۶	سرمشق‌گیری
۲۵۸	شکل‌دهی رفتار
۲۵۹	زنجیره کردن رفتار
۲۶۱	زنجیره کردن وارونه
۲۶۱	روش‌های نگهداری رفتارهای مطلوب
۲۶۲	برنامه‌های تقویت
۲۶۲	برنامه سنی ثابت
۲۶۳	برنامه نسبی متغیر
۲۶۳	برنامه فاصله‌ای ثابت
۲۶۴	برنامه فاصله‌ای متغیر
۲۶۵	روش‌های کاهش و حذف رفتارهای نامطلوب
۲۶۶	روش‌های مثبت کاهش رفتار
۲۶۶	تقویت رفتارهای دارای فراوانی کم
۲۶۶	تقویت دیگر رفتارها

۲۶۷	تقویت رفتارهای ناهم‌ساز
۲۶۸	اشباع
۲۶۸	روش‌های منفی کاهش رفتار
۲۶۸	خاموشی
۲۷۰	محروم کردن از تقویت
۲۷۱	جریمه کردن
۲۷۱	جبران کردن
۲۷۲	تنبيه
۲۷۳	مشکلات ناشی از تنبيه
۲۷۵	خلاصه مطالب فصل سیزدهم
۲۷۶	خودآزمایی

فصل ۱۴. ارزشیابی و سنجش عملکرد ۲۷۹

۲۷۹	هدف کلی
۲۸۰	هدف‌های دقیق یادگیری
۲۸۱	تعریف ارزشیابی و سنجش عملکرد
۲۸۱	ارزشیابی تکوینی و ارزشیابی تراکمی
۲۸۱	ارزشیابی تکوینی
۲۸۳	ارزشیابی تراکمی
۲۸۴	استفاده از بازخورد حاصل از ارزشیابی برای بهبود طرح آموزشی
۲۸۵	تأثیر روش‌های مختلف نمره‌دهی بر یادگیرندگان
۲۸۷	تأثیر بازخورد یا آگاهی از نتایج کار، بر یادگیری
۲۸۹	کوشش برای یادگیری در مقابل کوشش برای نمره
۲۹۰	خلاصه مطالب فصل چهاردهم
۲۹۱	خودآزمایی

واژگان انگلیسی به فارسی ۲۹۳

پیشگفتار

روان‌شناسی تربیتی یا روان‌شناسی پرورشی شاخه‌ای از علم روان‌شناسی است که یافته‌های این علم را در خدمت معلمان قرار می‌دهد. روان‌شناسی، علم مطالعه اعمال و اندیشه‌های افراد است؛ روان‌شناسی تربیتی علم مطالعه اعمال و اندیشه‌های افراد در ارتباط با مسائل آموزش و پرورش است. روان‌شناسی تربیتی بیش از هر چیز دیگر معلمان را با ماهیت یادگیری دانش‌آموزان آشنا می‌کند و روش‌ها و فنون مؤثر هدایت یادگیری، یعنی آموزش، را در اختیار آنان می‌گذارد. دلیل تأکید زیاد روان‌شناسی تربیتی بر یادگیری و آموزش این است که این دو جریان هسته اصلی فعالیت‌های معلمان و مدارس را تشکیل می‌دهند. بنابراین خوانندگان در این کتاب به‌طور عمده با اصول و قوانین یادگیری و روش‌ها و فنون ایجاد یادگیری، یعنی آموزشی، آشنا خواهند شد.

البته روان‌شناسی تربیتی، علاوه بر آموزش و یادگیری، با مسائل مهم دیگری چون رشد و تحول کودکان و نوجوانان و اندازه‌گیری و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی یادگیرندگان نیز سروکار دارد. در واقع روان‌شناسی تربیتی با پنج رکن اساسی آموزش و پرورش، یعنی ۱- هدف و محتوای برنامه، ۲- یادگیری و انگیزش، ۳- ویژگی‌های فردی یادگیرندگان، ۴- فرآیندهای آموزشی و ۵- روش‌ها و فنون اندازه‌گیری و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی سروکار دارد. اما از آنجا که، علاوه بر روان‌شناسی تربیتی، درس‌های دیگری به موضوع‌های بالا اختصاص دارند، ما در تدوین مطالب کتاب حاضر از تکرار موضوع‌های درس‌های دیگر خودداری کرده‌ایم، و به‌طور عمده مسائل مربوط به یادگیری آموزشی و راه‌های

ایجاد و گسترش آن یعنی آموزش را مورد بحث قرار داده‌ایم.

مطالب این کتاب به زبان ساده و درخور درک و فهم دانشجویان دانشگاه پیام نور که دسترسی دائم به استاد درس ندارند تهیه و تنظیم شده‌اند. همچنین کوشش به‌عمل آمده است تا موضوع‌های کتاب تا حد امکان جنبه خودآموز داشته باشند. به‌همین منظور، با اضافه کردن سؤال‌ها و تمرین‌های مختلف در ضمن و در پایان فصل‌ها سعی شده است تا خوانندگان، در یادگیری مطالب، درگیر و فعال باشند.

امید است مطالب این کتاب مورد علاقه و استفاده خوانندگان قرار گیرد و در پیشنهاد‌های خوانندگان مؤلف را در رفع کاستی‌های آن یاری دهد.

با آرزوی توفیق خوانندگان
علی اکبر سیف

راهنمای مطالعه

- رعایت نکات زیر به شما کمک خواهد کرد تا مطالب این کتاب را بهتر و سریعتر بیاموزید.
۱. از آنجا که در تنظیم مطالب این کتاب یک روال منطقی رعایت شده است، بهتر است هنگام مطالعه، این روال را در نظر بگیرید؛ یعنی فصل‌ها را به ترتیب مطالعه کنید؛ زیرا هر فصل به صورت مقدمه‌ای برای فصل بعد و مکملی برای فصل قبل نگاشته شده است.
 ۲. پیش از شروع به مطالعه هر فصل، هدف‌های آموزشی آن فصل را به دقت مطالعه کنید. این هدف‌ها از پیش به شما می‌گویند که پس از مطالعه مطالب هر فصل، چه اطلاعات و مهارت‌هایی را باید بیاموزید.
 ۳. پس از مطالعه هر فصل به فهرست هدف‌های آن فصل بازگردید و درباره هریک از هدف‌هایی که در آن توفیق کامل به دست نیاورده‌اید مطالعه بیشتری انجام دهید.
 ۴. در پایان هر فصل تعدادی پرسش برای خودآزمایی آمده است که جواب دادن به آن‌ها شما را در یادگیری بهتر مطالب فصل کمک می‌کند. اگر پس از مطالعه فصل از عهده پاسخ دادن به هریک از آن سؤال‌ها برنیامدید، به مطالب همان فصل، یا دست‌کم به مطالب مربوط به آن سؤال بازگردید و اطلاعات خود را کامل کنید.
 ۵. در پایان هر فصل، تعدادی کتاب و مقاله به عنوان منابع مورد استفاده در تهیه مطالب آن فصل ذکر شده است که در صورت دسترسی، مراجعه به آن‌ها و مطالعه آن‌ها، اطلاعات شما را در زمینه موضوع‌های مورد بحث در آن فصل گسترش خواهد داد.

هدف‌های کلی کتاب

مؤلف کتاب روان‌شناس تربیتی در تدوین فصل‌های مختلف این کتاب هدف‌های کلی زیر را در نظر داشته و امیدوار است دانشجویان با خواندن موضوعات و مطالب کتاب و انجام دادن تمرین‌ها و پاسخ دادن به سؤال‌هایی که برای آنان تهیه شده است به این هدف‌ها نایل آیند.

۱. کسب دانش و مهارت‌های لازم در زمینه اصول و مبانی روان‌شناسی تربیتی و توانایی تحلیل و تفسیر مسائل و مشکلات درسی و اجتماعی دانش‌آموزان در محیط آموزشی.

۲. کسب توانایی تشخیص علل و عوامل پدید آورنده مسائل و مشکلات تحصیلی.

۳. کسب توانایی بررسی و تحلیل مسائل و مشکلات تحصیلی دانش‌آموزان و پیدا کردن راه حل برای آن‌ها.

۴. آشنا شدن با نظریه‌ها و قوانین اصول روان‌شناسی یادگیری و کسب توانایی استفاده از آن‌ها در طراحی فعالیت‌های آموزشی.

۵. کسب دانش و مهارت‌های مربوط به روش‌ها و فنون آموزشی و کسب توانایی استفاده از آن‌ها در آموزش موضوع‌های مختلف درسی.

۶. آشنا شدن با منابع و مآخذ گوناگون روان‌شناسی تربیتی و زمینه‌های وابسته به آن و کسب توانایی در استفاده از این منابع و استخراج و تدوین روش‌ها و شیوه‌های رفع مشکلات آموزش و پرورش.

۷. علاقه‌مند شدن به موضوع‌ها و مباحث گوناگون روان‌شناسی تربیتی.

برای تحقق هدف‌های کلی بالا، در ابتدای هریک از فصل‌های کتاب نیز تعدادی هدف دقیق آموزش آمده است. مؤلف امیدوار است که دانشجویان از طریق یادگیری هدف‌های آموزشی فصل‌های کتاب در رسیدن به هدف‌های کلی توفیق کامل بیابند.

فصل اول

مراحل فعالیت‌های آموزشی: معرفی الگوی عمومی آموزشی

هدف کلی

آشنایی با مراحل اصلی فعالیت‌های آموزشی معلم در قالب الگوی عمومی آموزشی.

هدف‌های دقیق یادگیری

- از خواننده انتظار می‌رود که پس از مطالعه و یادگیری مطالب این فصل بتواند:
- آموزش را تعریف کند.
 - تفاوت عمده‌ی بین آموزش کلاسی و سایر آموزش‌ها، چون آموزش رادیویی یا تلویزیونی را توضیح دهد.
 - مراحل اصلی عمومی آموزشی را با ذکر مثال برای هر مرحله توضیح دهد.
 - کاربرد الگوی عمومی آموزشی، برای یکی از دروس تحصیلی بیان کند.
 - با استفاده از الگوی عمودی آموزشی، برای یکی از دروس تحصیلی یک طرح آموزشی مقدماتی تهیه کند.
- ما در این فصل فعالیت‌های آموزشی معلم را به‌صورتی نظام‌دار^۱ در یک طرح کلی با نام الگوی عمومی آموزشی^۲ معرفی می‌کنیم. محتوای این فصل یک چارچوب کلی

1. systematic

2. General – Teaching Model

در اختیار یادگیرنده قرار می‌دهد تا با استفاده از آن به یادگیری مطالب اختصاصی‌تر فصل‌های بعدی کتاب اقدام کند. در واقع آنچه در این فصل در الگوی عمومی آموزشی ارائه شده است خلاصه‌ی مطالبی است که در فصل‌های بعدی کتاب حاضر آمده است. بنابراین، خواننده با مطالعه‌ی مطالب این فصل به یک برداشت کلی از آنچه کتاب می‌خواند دست خواهد یافت و این کلیات به‌صورت طرحی جامع به او یاری خواهد داد تا اجزای مطالبی را که به‌تدریج می‌آموزد به‌گونه‌ای سازمان یافته و منطقی به هم ربط دهد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود که خوانندگان این فصل را به دقت مطالعه کنند و بعد که به مطالعه‌ی تک‌تک فصل‌های کتاب می‌پردازند رابطه‌ی هریک از آن‌ها را با الگوی عمومی آموزشی در نظر بگیرند.

تعریف آموزش

آموزش^۱ کار اصلی معلم است. آموزش، به فعالیت‌های از پیش طرح‌ریزی شده‌ای گفته می‌شود که با هدف ایجاد یادگیری در دانش‌آموزان یا دانشجویان بین معلم و یک یا چند دانش‌آموز به‌صورت کنش متقابل^۲ یا رابطه‌ی دوجانبه انجام می‌شود. منظور از کنش متقابل، مبادله‌ی گفتار یا اعمال بین معلم و دانش‌آموزان است که به جریان آموزش و یادگیری جهت می‌دهد. حتی زمانی که معلم با روش سخنرانی آموزش می‌دهد که در آن کنش متقابل بین معلم و دانش‌آموزان مانند طرح سؤال از سوی دانش‌آموزان یا جواب دادن به سؤال‌های معلم و حالات چهره‌ای که حاکی از بی‌حوصلگی یا اشتیاق دانش‌آموزان است در فعالیت‌های آموزشی معلم تأثیر فراوان می‌گذارد. این تأثیر متقابل معلم و دانش‌آموزان هم به آموزش بهتر معلم تأثیر فراوان می‌گذارد. این تأثیر متقابل معلم و دانش‌آموزان هم به آموزش بهتر معلم و هم به یادگیری بیشتر دانش‌آموزان کمک می‌کند. لذا ویژگی مهم و امتیاز عمده‌ی آموزش رو در روی کلاسی همین کنش متقابل آن است. با این حال، آموزش، تنها به آموزش کلاسی محدود نمی‌شود و سایر شیوه‌های آموزشی از جمله آموزش رادیویی، آموزش تلویزیونی، آموزش از روی کتاب، یا آموزش از روی کتاب، یا آموزش مکاتبه‌ای نیز در ردیف فعالیت‌های آموزشی قرار دارند. تنها اشکال این شیوه‌های آموزشی آن است که

1. Teaching , instruction
2. interaction

در آن‌ها کنش متقابل یا رابطه‌ی دوجانبه بین معلم و یادگیرنده وجود ندارد. اما در بعضی از این شیوه‌های آموزشی، از طریق تدابیری که به کار گرفته می‌شود، می‌توان کمبود کنش متقابل را تا حدی بر طرف کرد. برای مثال، در آموزش مکاتبه، از راه ارسال پرسش‌نامه‌های درسی و فرم‌های سنجش واکنش دانشجویان نسبت به محتوای درس‌ها و نحوه‌ی ارائه‌ی آن‌ها و نیز تشکیل کلاس‌های هفتگی یا ماهانه‌ی رفع اشکال، می‌توان به ایجاد ارتباط دوجانبه بین معلم و یادگیرندگان کمک فراوان کرد.

منظور ما از آموزش در این کتاب همان آموزش رو در روی کلاسی است که متداول‌ترین و مؤثرترین شیوه‌ی آموزشی در سراسر جهان است. با وجود این، اصولی که در این کتاب در بحث‌های مربوط به آموزش معرفی می‌شود، در طراحی همه‌ی انواع آموزش، از آموزش کلاسی گرفته تا آموزش رادیویی و تلویزیونی، آموزش مکاتبه‌ای، آموزش برنامه‌ای و آموزش به کمک کامپیوتر، دارای کاربرد است.

الگوی عمومی آموزشی

هر معلم از لحظه‌ای که به فکر آماده شدن برای آموزش یک درس می‌افتد و شروع به تهیه‌ی مقدمات کار می‌کند، تا زمانی که عملاً در کلاس به تدریس مطالب می‌پردازد، سرانجام، وقتی که در پایان کار به ارزشیابی از میزان آموخته‌های دانش‌آموزان خود اقدام می‌کند، فعالیت‌های مختلفی انجام می‌دهد. برای سهولت در این فصل این فعالیت‌های گوناگون آموزش را مرحله‌بندی می‌کنیم و به بررسی آن‌ها می‌پردازیم. این مراحل در طرح شکل (۱-۱) که الگوی عمومی آموزشی نام دارد، ارائه شده است. در این فصل، مراحل اصلی این الگو زیربنای کتاب ما را تشکیل می‌دهد و چنانکه در شکل (۱-۱) می‌بینید، در مدل الگوی عمومی آموزشی مورد بحث، فعالیت‌های اصلی آموزشی به چهار مرحله تقسیم شده‌اند:

مرحله‌ی ۱: فعالیت‌های پیش از عمل آموزش نام دارد،

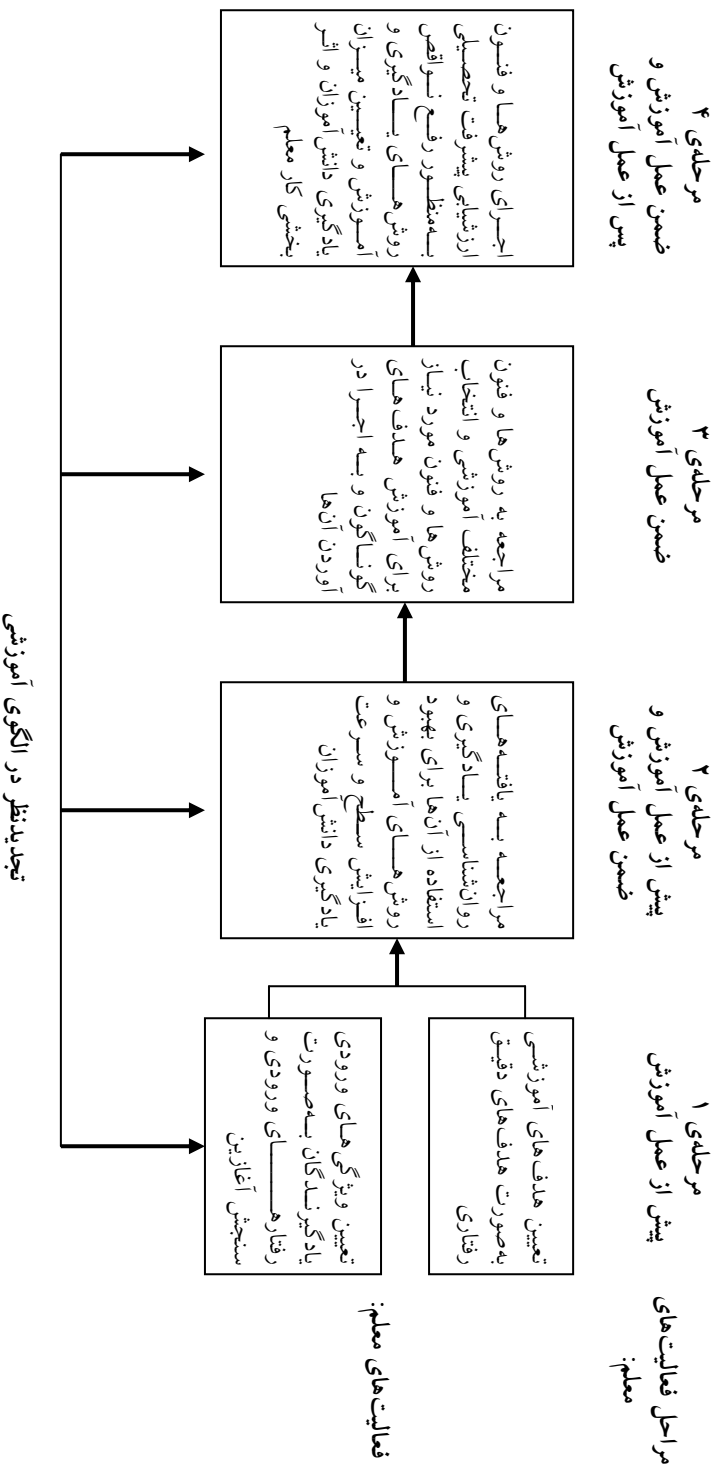
مرحله‌ی ۲: معرف فعالیت‌های پیش از عمل آموزش و ضمن عمل آموزش است،

مرحله‌ی ۳: فعالیت‌های ضمن عمل آموزش است،

مرحله‌ی ۴: فعالیت‌های ضمن عمل آموزش و پس از عمل آموزش است

حال، به توضیح مختصر هریک از این مراحل توجه کنید.

شکل ۱-۱. الگوی عمومی آموزشی (قتباس از گیتچ و برلایتر، ۱۹۸۸)^۱

1. Gage, N.L. & Berliner, D. C. (1988). The educational psychology (3rd . ed.) Hopewell. New York Houghton Mifflin Co.

مرحله ۱: فعالیت‌های پیش از فرآیند آموزش

در این مرحله، معلم ابتدا به تعیین مقاصد درس خود، یعنی هدف‌های آموزشی می‌پردازد و آن‌ها را به‌طور دقیق و روشن، یعنی در غالب عبارات و جملاتی که گویای رفتار قابل مشاهده و قابل اندازه‌گیری یادگیرنده باشند، در می‌آورد. به این‌گونه بیانات روشن هدف‌های آموزشی، هدف‌های رفتاری می‌گویند. متخصصان آموزش، برای تهیه این نوع هدف‌ها، اصولی را پیشنهاد کرده‌اند که ما آن‌ها را در فصل دوم کتاب معرفی خواهیم کرد.

معلم برای اینکه بتواند هدف‌های آموزشی متنوعی برای درس‌های خود تهیه کند، لازم است از طبقه‌بندی‌های هدف‌های آموزشی، که در آن‌ها سطوح مختلف هدف‌های آموزشی و انواع یادگیری معرفی شده‌اند، استفاده کند. آشنا شدن معلم با طبقه‌بندی‌های هدف‌های آموزشی به او می‌آموزد که هدف‌های آموزشی خود را به سطوح پایین یادگیری برای مثال، حفظ طوطی‌وار مطالب درسی از سوی یادگیری دانش‌آموزان خود را بالا ببرد. فصل سوم کتاب یکی از طبقه‌بندی‌های معروف و مفید یادگیری را، که می‌تواند مورد استفاده‌ی معلمان قرار گیرد، معرفی می‌کند.

بعد از آنکه معلم هدف‌های آموزشی درس خود را با توجه به طبقه‌بندی هدف‌های آموزشی و متناسب با سطوح مختلف یادگیری مورد نظر خویش آماده کرد، نوبت می‌رسد به تشخیص میزان آمادگی دانش‌آموزان یا مشخص کردن ویژگی‌هایی از آن‌ها که برای یادگیری هدف‌های آموزشی تعیین شده، پیش‌نیاز به حساب می‌آیند. منظور از این ویژگی‌های پیش‌نیاز، دانش‌ها، مهارت‌ها، نگرش‌ها و سایر خصیصه‌هایی است که دانش‌آموزان در درس‌ها و تجارب قبلی یادگرفته‌اند و برای یادگیری مطالب درس تازه، یعنی رسیدن به هدف‌های آموزشی آن درس، ضروری تشخیص داده می‌شوند. این ویژگی‌های پیش‌نیاز نیز، باید در قالب عبارات و جملات مشخص‌کننده‌ی رفتار و اعمال قابل مشاهده و قابل اندازه‌گیری دانش‌آموزان بیان شوند. به این بیانات رفتاری از ویژگی‌های ورودی دانش‌آموز رفتارهای ورودی گویند. تعریف، ویژگی‌ها و طرز تهیه و سنجش رفتارهای ورودی در فصل چهارم کتاب عرضه شده است.

معلم، پس از تعیین رفتارهای ورودی پیش‌نیاز، باید از طریق اجرای یک ارزشیابی

تشخیصی مقدماتی که سنجش آغازین نام دارد، تعیین کند که آیا دانش‌آموزان بر این پیش‌نیازها تسلط کافی دارند، با اینکه لازم است معلم، پیش از آموزش هدف‌های درس تازه، آن‌ها را برای یادگیری درس جدید آماده کند. بحث مفصل سنجش آغازین و تدابیری که برای آماده‌سازی دانش‌آموزان در آغاز درس تازه لازم است، در فصل چهارم آمده است.

مرحله‌ی ۲: فعالیت‌های پیش از فرآیند آموزش و ضمن آموزش

هر کدام از هدف‌های آموزشی معلم، معرف نوع خاصی از یادگیری است. بنابراین، لازم است که معلم، در تمام مراحل تهیه‌ی طرح آموزشی خود، به‌ویژه برای رسیدن به هدف‌های آموزشی، به‌طور مرتب و مستمر به یافته‌های روان‌شناسی یادگیری مراجعه کند و از انواع شرایط، قوانین و نظریه‌های یادگیری اطلاع حاصل کند و برای بهبود بخشیدن، فعالیت‌های آموزشی خود و افزایش سطح آموزشی و سرعت یادگیری دانش‌آموزان، آن‌ها را به‌کار گیرد.

ما در فصل‌های پنجم، ششم، هفتم، هشتم، نهم و دهم این کتاب مباحثی از روان‌شناسی یادگیری را که در طراحی فعالیت‌های آموزشی به معلم کمک می‌کند معرفی می‌کنیم. در فصل پنجم، تعریف و انواع یادگیری عرضه شده است. در فصل ششم یادگیری از راه شرطی شدن‌ها بحث می‌شود؛ فصل هفتم مسائل یادگیری شناختی را معرفی می‌کند؛ در فصل هشتم حافظه و فراموشی مورد بحث قرار می‌گیرند؛ در فصل نهم یادگیری مفاهیم و اصول معرفی می‌شوند؛ و بالاخره در فصل دهم دو مبحث اساسی یعنی حل مسئله و آفرینندگی مورد بحث قرار می‌گیرند.

مرحله‌ی ۳: فعالیت‌های ضمن آموزش

این مرحله از فعالیت‌های آموزشی به فرآیند واقعی آموزش یا تدریس، اختصاص دارد. معلم در اجرای این مرحله، از روش‌ها، فنون، تدابیر و امکانات مختلف آموزشی استفاده می‌کند تا هدف‌های گوناگون آموزشی خود را به بهترین وجهی به ثمر برساند. ما در این کتاب چندین روش یا شیوه‌ی کلی آموزش را معرفی می‌کنیم. با یادگیری این روش‌ها معلم قادر خواهد بود تا برای پیاده کردن هدف‌های آموزشی

متنوع خود تدابیر لازم را اتخاذ کند. فصل یازدهم با عنوان «روش‌های کلی آموزش»، روش‌ها و فنون کلی آموزش، چون روش سخنرانی و روش بحث گروهی را معرفی می‌کند. در فصل دوازدهم یکی از روش‌های جدید آموزش بنام روش آموزش برای یادگیری در حد تسلط، مورد بحث قرار می‌گیرند و سرانجام در فصل سیزدهم با عنوان «آموزش به کمک روش‌های تغییر رفتار»، کاربرد مستقیم روان‌شناسی یادگیری در ارتباط با مسائل آموزشی، مورد بحث قرار می‌گیرد. این فصل، علاوه بر معرفی روش‌ها و فنون آموزش، مسائل اجتماعی کلاس درس و محیط آموزشگاه را نیز در برمی‌گیرد. در واقع آنچه به‌طور سنتی تحت عنوان مسائل انضباطی عنوان شده است در این فصل به‌وسیله‌ی روش‌ها و فنون تغییر رفتار، مورد رسیدگی قرار می‌گیرد. روش‌های آموزشی مورد بحث در این کتاب روش‌هایی بسیار کلی و اساسی هستند که برای همه‌ی دروس و در همه‌ی سطوح آموزشی کاربرد دارند. برای یادگیرنده لازم است که برای کسب اطلاع از روش‌های اختصاصی آموزشی – مانند روش آموزش ریاضیات یا روش آموزش علوم – به درس‌های اختصاصی مربوط به آن‌ها مراجعه کند.

مرحله‌ی ۴: فعالیت‌های ضمن آموزش و پس از فرآیند آموزش

کاربرد درست فعالیت‌های آموزشی که در الگوی آموزشی این فصل (شکل ۱-۱) مطرح شدند، مستلزم استفاده از وسایل و روش‌های مختلف اندازه‌گیری و ارزشیابی، هم در ضمن آموزش و هم در پایان آموزش است. هیچ معلمی نمی‌تواند به‌طور قطع از اثربخشی فعالیت‌های آموزشی خود آگاه شود، مگر اینکه تأثیر فعالیت‌های خود را بر روی یادگیرندگان به‌طور مرتب و مستمر ارزشیابی کند. برای این منظور، لازم است معلم در پایان هر واحد آموزشی – مثلاً در آخر هر فصل کتاب درسی – با اجرای یک آزمون مختصر و دقیق که حاوی هدف‌های آموزشی آن واحد باشد، میزان دستیابی دانش‌آموزان با آن هدف‌ها را تعیین کند و با استفاده از نتایج حاصل به رفع مشکلاتی بپردازد. که دانش‌آموزان در ضمن یادگیری آن واحد با آن‌ها مواجه می‌شوند. این‌گونه ارزشیابی، در فصل پایانی کتاب فصل چهاردهم معرفی شده است.

افزون بر آنچه در بالا گفته شد، لازم است که معلم در پایان دوره‌ی آموزشی، مثلاً در پایان ثلث تحصیلی، نیمسال تحصیلی، یا سال تحصیلی با استفاده از یک آزمون